

Темна ніч душі: померти для світу, народитися для Бога

ОЛЬГА ГЕРАСИМЕНКО

18 БЕРЕЗНЯ 2020

Ми живемо в доволі безнапасні часи й не мусимо щодня безпосередньо зустрічатися зі смертю, насильством і стражданнями, а тому сприймаємо їх із більшими страхом і відразою, ніж люди, для яких звичайною справою були пошесті, війни, брак медицини й інших благ цивілізації. Соціальні мережі блокують криваві зображення, батьки цензурують класичні дитячі казки, щоб уберегти від стресу дитячу психіку, і навіть мова позбувається слів, які можуть викликати у когось неприємні відчуття. Постхристиянське суспільство, прагнучи побудови раю на землі, щосили захищає себе від зайвих неприємних переживань, але чи можливий такий підхід для християнина, чиєю остаточною метою є здобуття царства небесного?

Фото: Joanna Kosinska

Можна згадати епізод антиутопійного серіалу «Чорне дзеркало», у якому тривожна мати дозволяє вбудувати в доньчине тіло чип, що блокує в мозку усі образи, пов'язані з негативними переживаннями. Замість них технологія підставляє порожню розмиту пляму, позбавляючи особу досвіду зустрічі з агресією, небезпекою, насильством, смертю. Мати вважає, що дає доньці безпеку та щастя, але її хороший намір ламає дівчинці життя й обертається трагедією для них обох. Не можна просто вимкнути усі негативні явища, адже вони – невід'ємна та природна частина нашого досвіду, і шлях до світла пролягає зокрема й через зустріч із темним боком людського буття.

Святий Йоан від Хреста, містик і Вчитель Церкви, описує духовний стан, знаний як «темна ніч душі», в однойменному творі, а в тексті під назвою «Сходження на гору Кармель» детально витлумачує цей досвід. Сьогодні поняття «темної ночі душі» поширене не лише серед християн. Її часто пов'язують із негативними досвідами (депресивними станами, екзистенційними кризами тощо) і сприймають як трансформацію, під час якої людина, усвідомивши й переживши темряву в собі, приходить до душевного переродження. Загалом це збігається з описом Йоана; утім, позахристиянське сприйняття нерідко відкидає те, що для святого було визначальним: Бога та єднання душі з Ним як остаточну мету духовного

випробування.

Говорячи про темну ніч, яку переживає душа, Йоан від Хреста описував період власного життя, пов'язаний із важкими випробуваннями – як тілесними, так і духовними. Вступивши до ордену кармелітів, він активно взявся за реформу, яка мала на меті повернення до первісних ідеалів суворої аскези. Ця діяльність не сподобалася іншим ченцям, звиклим до доволі комфортного й безтурботного життя, і через їхні наклепи Йоан зрештою опинився в темниці. Там він потерпав від знущань співбратів, що морили його голодом, принижували та кривдили, – і там, у глибині духовного провалля, де слабша духом людина могла б зламатись і впасти у відчай, Йоан спрямував душу крізь морок до Божого світла.

«У ніч ту, щастям розквітлу,
скрадалась потай, щоб ніхто не вгледів.
У тьмі тій – мовби осліпла,
ні вогника, ні зірочки на небі –
лиш племін в серці все ясніше жеврів».¹

Люди, що мають досвід близького контакту зі смертю – такий, як складна операція чи клінічна смерть, – і зрештою повертаються до життя, часом описують пережите за допомогою образу «світла в кінці тунелю». Досвід душі, що проходить крізь темну ніч, можна передати так само. Відмовляючись від усього тварного й чуттєвого, вона стає на шлях цілковитого умертвіння себе самої, аби зрештою досягнути гармонію та повноту перебування у світлі Божої любові. Шлях цей непростий і болючий, адже відречення від звичних речей викликає відчуття втрати й цілковитої самотності.

«І коли душа напругу зустрічається з цим Божественним світлом, то біль її, що походить з її недосконалості, величезний; бо коли чисте світло атакує душу, аби вигнати її нечистоту, душа вважає себе настільки нечистою і нещасною, що переконана у тому, що Бог - проти неї, і гадає, що відвернула себе від Бога. Це викликає у ній тяжку скорботу і біль, бо тепер вона вірить, що Бог відкинув її: це було одне з найтяжчих випробувань, пережитих Йовом, коли Бог послав йому цей досвід, і він сказав "Чому Ти поклав мене ціллю для себе, і я стався собі тягарем?" (Іов 7, 20). І через це чисте світло душа тепер бачить свою нечистоту ясно (хоч і в темному світлі), і ясно знає, що вона недостойна Бога чи будь-якої іншої істоти. І найбільшого болю завдає їй думка про те, що вона ніколи не стане достойною і все добре для неї скінчилося. Це викликано глибоким зануренням її духу у знання і усвідомлення свого зла і нещастя; бо це Божественне і темне світло тепер розкриває їх на позір, щоб вона ясно побачила: власними силами вона ніколи не зможе мати нічого іншого».

Найстрашніше в цьому стані, як показує Йоан, відчуття богопокинутості. Спустошена й самотня, позбавлена всього, що тримало її в житті, людина відчуває, що й Бог її залишив – і це завдає найбільшого болю. Це своєрідна кульмінація, коли очищена від усього земного душа наповнюється щирою тугою за Богом, не прагнучи більше нічого, окрім Його любові. Як євхаристійний посуд мусить бути зовсім чистий, щоби прийняти в себе Тіло і Кров Христову, так і людська душа, проходячи крізь пітьму ночі, готується до того, аби цілковито налаштуватися лише на сприйняття Бога.

Учення Йоана від Хреста вплинуло на іншого святого Католицької Церкви на шляху навернення й духовної формації. Це був засновник згромадження пасіоністів, Паоло Данеї, який, склавши обітницю, назвався Павлом від Хреста. У своїй духовній науці він великого значення надає «містичній смерті», близькій за суттю до «ночі душі».

«Для друзів Бога жити означає щодня вмирати. “Ми помираємо щодня; бо ви мертві, а ваше життя приховане з Христом у Бозі”. Це містична смерть, яку я заохочую тебе пережити. Я впевнений, що ти переродишся до нового життя у священних таїнствах Ісуса Христа, дедалі більше містично вмираючи у Христі щодня, у глибинах Божества. Нехай твоє життя буде приховане з Христом у Бозі. [...] Подумай про містичну смерть. Містична смерть означає думати тільки про божественне життя, бажати лише Бога, приймати все, що посилає Бог, і не турбуватись про це. Це означає ігнорувати все інше, щоб Бог діяв у твоїй душі, у святилищі твоєї душі, куди не має доступу жодне створіння, людина чи янгол. Там ти досвідчиш Бога в дії, Який народжується тоді, коли ти містично помираєш».

Померти для всього, що не є Богом, щоб народитися для вічного життя з Ним; прийняти болісну смерть на хресті з Ісусом, аби разом із Ним і воскреснути – ось ідеал, до якого прагнув святий Павло й до якого закликав послідовників. Він наголошував на тому, що хресна мука та смерть Христова – це невід’ємна частина таємниці воскресіння, знак народження до життя вічного. І тому закликав не лише особливо вшановувати Страсті Господні, а й особисто духовно наслідувати страждання Розіп’ятого. У численних листах Павло навчав сприймати всі життєві випробування з терпінням і вдячністю, адже ними Бог обдаровує людей, даючи змогу єднатись у стражданнях із муками Христа.

«Блаженні ті, що плачуть, бо вони втішаться», – такі слова залишив нам Господь. Тому щоразу, коли життя демонструє темні сторони, а душа провалюється у прірву печалі, відчаю чи зневіри, пам’ятаймо: ця прірва не бездонна. За нею нас чекає Той, чия любов – єдино істинна й безкінечна; і якщо ми почуваємося так, ніби духовно помираємо, то це відбувається, аби відкрити в нас сили знайти шлях до вічного життя.

«І так в забутті застигла,
схиливши личко милому на груди.
Турботи, смутки – все зникло,
всього зреклась я – що було, що буде –
там, серед лілій, що цвіли повсюди».

ОЛЬГА ГЕРАСИМЕНКО

18 БЕРЕЗНЯ 2020

Примітки

1. Тут і далі – переклад Наталі Трохим.